

EXPOZIȚIA NAȚIONALĂ A *ASTREI* DE LA SIBIU DIN ANUL 1881

După reușita primei expoziții organizate la Brașov în iulie 1862, preocuparea pentru organizarea de noi expoziții este mereu vie în programa de activități a *Astrei*. Din nefericire, mijloacele materiale insuficiente au constituit un impediment major în organizarea altor expoziții până la cea din anul 1881. Dar preocuparea pentru acest gen de activități exista, dovadă fiind faptul că în ședința comitetului Asociațiunii din 8 februarie 1876 a fost organizată o comisie care avea drept scop studierea modalităților de organizare a expozițiilor. Această comisie a luat hotărârea ca pe viitor expozițiile să se organizeze din zece în zece ani¹.

Această a doua expoziție a *Astrei* a avut loc într-un cadru politic nefavorabil manifestărilor naționale de orice gen, într-o perioadă în care politica dualistă trecuse la ofensivă, încercând prin toate mijloacele diminuarea și chiar anihilarea oricăror tendințe sau manifestări naționale ale popoarelor nemaghiare din cadrul monarhiei. Această politică de ofensivă a guvernului maghiar era puternic îndreptată, în mod special, spre națiunea română, mai ales că în ultima vreme avuseseră loc în România o serie de evenimente politice care au dat naștere unor reale temeri în rândul conducerii maghiare privitoare la relațiile dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților. Aceste evenimente se referă la câștigarea independenței României în urma războiului din anii 1877-1878, la proclamarea României ca Regat în 14 martie 1881 și la încoronarea primului rege al României, la 10 mai, în persoana lui Carol I “cu coroana de oțel făurită din tunurile luate de la Turci în războiul glorios de la Plevna”². Acestor conjuncturi externe li s-au adăugat și unele interne, cum ar fi politica dualistă antinaționalistă față de tot ceea ce nu era maghiar, precum și unele evenimente politice extrem de importante pentru românii din Transilvania (Conferința generală a reprezentanților tuturor alegătorilor români din țările de sub Coroana Ungariei, ținută între 12-14 mai 1881, și constituirea Partidului Național Român, organul de luptă politico-național cel mai reprezentativ al românilor din Imperiul austro-ungar).

Datorită acestor conjuncturi interne și externe, expoziția din anul 1881 a căpătat un puternic caracter politic, oglindit foarte clar în *Apelul* lansat în cauza expoziției.

Hotărârea de a organiza expoziția de la Sibiu a fost luată în cadrul a trei adunări generale ale *Astrei* și anume în cea de la Șimleu, Sighișoara și Turda, în

---

¹ *Transilvania*, 1876, p. 56.

² *Transilvania*, 1911, p. 413.

ultima luându-se hotărâri concrete pentru realizarea expoziției³. Pentru punerea în practică a acestei hotărâri s-a ales din cadrul Asociațiunii un “comitet aranjator”. După 8 luni de la debutul pregătirilor în vederea deschiderii expoziției, Asociațiunea a primit din partea guvernului interdicția de a organiza această expoziție prin rescriptul nr. 28784 / 26 iunie 1881, motivând hotărârea prin faptul că Asociațiunea nu era abilitată de a organiza expoziții deoarece statutele sale nu prevedeau acest lucru.

Drept răspuns la această decizie, Asociațiunea a înaintat un recurs în care arăta că motivul invocat nu era unul real, deoarece Asociațiunea a mai organizat o expoziție în anul 1862, iar conform paragrafului 2 din statutele sale, “scopul Asociațiunii este înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri, prin studiu, elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte și alte asemenea”⁴. Așadar, conform statutelor, Asociațiunea avea dreptul de a utiliza toate acele mijloace care puteau contribui la dezvoltarea literaturii și care conduceau la culturalizarea poporului român, expozițiile fiind considerate în acea perioadă ca cele mai eficiente mijloace de atingere a acestor scopuri.

Se poate ca să fi deranjat utilizarea termenului de *național* din titulatura expoziției, ceea ce a și determinat înlocuirea lui cu termenii de “*esposițiune agronomică și industrială*” sau, poate, cererea sumei de 2.000 fl. de la guvern pentru organizarea expoziției. Dar, indiferent de motiv, este demnă de reținut consecința, adică interdicția organizării expoziției.

Recursul, bine argumentat, a fost înaintat guvernului, dar fără nici un rezultat, hotărârea inițială rămânând validă și astfel Asociațiunea fiind constrânsă să renunțe la organizarea expoziției. Acest fapt nu i-a descurajat pe români, continuarea pregătirilor pentru deschiderea expoziției luând-o în sarcina sa un comitet format din 15 intelectuali români din Sibiu, care au acționat ca persoane particulare, legea permițându-le acest lucru. Din acest comitet făceau parte următoarele persoane: D. Ursu, G. Barițiu, I. Popescu, V. Roman, D. P. Barcianu, P. Cosma, Alex. Lebu, E. Brote, D. Comșa, N. Cristea, N. Olariu, Nicolae Petra-Petrescu, Romul Petric, I. Sterca-Șuluțiu, A. Trâmbițaș, iar ca președinte a fost ales P. Cosma, directorul băncii “Albina”, ca secretar E. Brote și casier Romul Petric⁵. Obligația comitetului expozițional era aceea de a lua toate măsurile preparative necesare atingerii scopului expoziției. Astfel comitetul trebuia “a se pune în comunicațiune cu publicul întreg, a primi la timp în sensul regulamentului alăturat toate obiectele destinate pentru esposițiune, a asedia în localul ales spre scopul acesta și după închiderea esposițiunii a le remitte pe cele de remisă la proprietarii lor, a lua în sâmbă pe cele ce vor fi dăruite Asociațiunii transilvane”⁶.

³ *Transilvania*, 1881, p. 49.

⁴ *Transilvania*, 1881, p. 107.

⁵ *Observatorul*, 1881, nr. 53, p. 212.

⁶ *Observatorul*, 1881, nr. 53, p. 50.

În vederea atragerii românilor de pretutindeni ca expozanți s-a lansat un *Apel* în revista *Transilvania*, preluat apoi și de alte periodice ale vremii. În acest apel se sublinia faptul că până la expoziția de la Brașov, străinii credeau că românii nu au dezvoltat nici o ramură industrială, ba mai mult, că ei nu sunt înzestrați nici cu acele calități necesare profesării diverselor meserii, cu atât mai puțin pentru dezvoltarea industriei mari sau a artelor frumoase.

După cum s-a văzut, expoziția de la Brașov a spulberat aceste idei preconceptuate și false, demonstrând puterea de creație și îndemânarea practică a poporului român. Ba mai mult, parcă a demonstra că nu trăiesc în afara lumii civilizate, românii erau adepții unor doctrine economice foarte la modă și anume că “nici unu popor care nu cultivă artile și industria, nu are dreptul a se numera între popoarele civilizate” sau că “popoarele lipsite de industria, n'au viitoriu”⁷, doctrine care îi impulsiau să susțină cu tărie dezvoltarea macroeconomică a țării.

Scopul expoziției a fost foarte clar definit și anume acela de “a ne presenta noue inșine așa precum suntem astăzi, pentruca se scimu de unde trebuie se continuam in diua de mane”⁸.

Apelul a fost publicat împreună cu *Programa și Regulamentul* expoziției. *Programa* stabilea organizarea expoziției pe 6 secțiuni și anume: 1) **Montanistica**, cu două grupe – *materiale fosile* (cărbune, petrol etc.) și *minerale și metale* (săruri, grafit, aur, aramă etc.); 2) **Agricultura, silvicultura și horticultura**, cu 5 grupe – *plante agricole, produse animaliere, silvice, horticole și animale*; 3) **Industria**, cu 7 grupe – *chimică, alimentară, textilă, metaliferă, a lemnului, produse din piatră, pământ și sticlă și industria națională de casă*; 4) **Mașini și unelte**; 5) **Artele**, cu 4 grupe – *artele grafice* (tipografia, xilografia, litografia, fotografia etc.), *arta bisericască* (decorațiuni, icoane etc.), *arhitectura* (sculptura, pictura, desenul etc.) și *antichitățile*; 6) **Produse literare și mijloace de instrucție**⁹.

Regulamentul expoziției avea 22 de puncte și cuprindea o serie de reglementări muzeotehnice utile la organizarea expoziției. Importante pentru noi sunt trei puncte din regulament și anume: *punctul 5*, care prevedea ca toate obiectele să fie trecute în ordine cronologică într-un registru, folosind un anumit formular B ca model; *punctul 6*, care stabilea orarul de vizitare a expoziției (zilnic între orele 9-18), și *punctul 8*, care preciza prețul билетelor de intrare pe zile, acesta variind între 20 și 60 de cr.¹⁰.

Deoarece Asociațiunea nu dispunea de un local propriu în care să-și poată desfășura activitățile, spațiul expozițional a fost asigurat de mitropolitul Miron Romanul, care a pus la dispoziția comitetului expoziției “rezidența sa de vară cu

⁷ *Observatorul*, 1881, nr. 53, p. 49.

⁸ *Observatorul*, 1881, nr. 53, p. 49.

⁹ *Observatorul*, 1881, nr. 53, p. 51.

¹⁰ *Familia*, 1881, nr. 61, p. 396.

grădinile de lângă ea”¹¹. Așadar, în clădirile mitropoliei a început ridicarea edificiului expoziției, în formă de T întors, care avea un front cu o lungime de 50 m, iar perpendicular pe acest front se întindea în spate o galerie de 25 m lungime, 10 m lățime și 8 m înălțime, iar “lumina trebuincioasă se da prin 27 ferestri mari. Intrarea principală (portalu) frumos decorată, are o lungime de 10 m. Edificiul este așezat pe un frumos plan (grădina arhiepiscopescă) așa în catu se va presenta în total forte bine”¹².

Deschiderea expoziției a fost însoțită de o paletă foarte largă de festivități. Astfel, cu o seară înainte de deschiderea oficială a expoziției, câțiva artiști din București (G. Moceanu, N. Velescu și L. Gorjanu) au dat în grădina “Flora” o reprezentație de gimnastică, dansuri și cântece, printre care s-a distins “Omul zburător” de N. Velescu¹³. Festivitatea de deschidere a expoziției a fost precedată de adunarea generală a Asociațiunii, care a avut loc în sala hotelului “Împăratul Romanilor”. Publicul prezent în sală a fost foarte numeros, venit din aproape toate zonele Transilvaniei, din unele ținuturi ale Ungariei (Sălajul și Bihorul, reprezentate de vreo 30 de persoane), din Arad (numai 2 persoane), nimeni din Chioar, Satu-Mare, Maramureș, Lugoj și Caransebeș, din Banat doar vreo 2 persoane¹⁴, din România poetul Gh. Sion, generalul Carol Davilla, A. D. Laurian, Nicorescu, I. Popescu ș. a. Printre oaspeții de seamă s-au remarcat mitropolitul Miron Roman, vicarul Popea, comitele suprem Wächter, șeful poliției locale și mulți alții. Expoziția a fost vizitată nu numai de persoane particulare, ci și de reprezentanți ai unor case comerciale, fabrici și corporații industriale, cu scopul de a face studii, a cumpăra și a comanda o mulțime de obiecte¹⁵.

Președintele comitetului de expoziție, Partenie Cosma, a deschis expoziția națională printr-un discurs în care arăta locul și rolul expozițiilor în societatea timpului, afirmând că “espozițiunile sunt astăzi cunoscute de cele mai bune ocațiuni: spre a se cunoaște popoarele, a învăța unul de la altul, a năzui la emulare și prin asta la perfecționare ...”¹⁶. El a amintit obstacolele puse de guvernul maghiar în calea Asociațiunii pentru a împiedica organizarea expoziției, precum și răspândirea unor zvonuri menite a-i descuraja pe românii care doreau să participe la expoziție, cum ar fi zvonul că exponenții vor fi supuși la noi contribuții bănești din partea statului, că obiectele expuse nu li se vor mai înapoia, că în Sibiu circulau tot felul de boli contagioase ș. a. Chiar dacă unii au fost influențați de aceste zvonuri, mulțimea de obiecte trimise denotă faptul că la majoritatea românilor a predominat sentimentul național și că au considerat expoziția ca cel

¹¹ *Familia*, 1911, p. 413-414.

¹² *Observatorul*, 1881, nr. 55, p. 221.

¹³ *Familia*, 1881, nr. 62, p. 403.

¹⁴ *Familia*, 1881, nr. 64, p. 414.

¹⁵ *Familia*, 1881, nr. 64, p. 414..

¹⁶ *Observatorul*, 1881, nr. 68, p. 273.

mai bun mijloc de a-și dovedi progresul de la prima expoziție din 1862, calitatea ridicată a produselor, îndemânarea și priceperea practică.

Expoziția aceasta nu a dorit să fie comparată cu cele ale altor popoare mai favorizate de soartă, ci ea s-a erijat în “espozițiunea unui popor care abia poate număra o generațiune născută între referințe mai umane. Ea are scopul ca noi înșine să ne cunoaștem. Să vedem cu ochii ce știm și ce nu știm ! Ce putem deja astăzi prezenta lumii ca semn de civilizațiune ? Și în care direcțiune avem să ne dezvoltăm toate puterile, ca să ne procurăm o stare mai bună, să progresăm cu timpul, și să putem ajunge pe alții”¹⁷.

După încheierea discursului, vicarul Alimpiu Barbolovici a mulțumit comitetului expozițional pentru munca depusă cu organizarea acestei expoziții, după care publicul a intrat în sălile de expoziție pentru a admira obiectele expuse.

În cadrul expoziției au fost prezentate peste 10.000 obiecte, expuse sub vreo 6.000 de numere, dintre care peste 3.000 au aparținut industriei de casă a femeii române¹⁸. Iată cum și de această dată obiectele create și confecționate de femei au ocupat cel mai mare spațiu expozițional și au atras în cea mai mare măsură atenția și admirația vizitatorilor.

Localul expoziției se prezenta ca o construcție simplă din lemn de brad, ridicată doar pentru această ocazie. La mijloc, deasupra porții de la intrare flutura un steag alb. De la stradă până la poarta de intrare se afla o alee de brazi aduși din Carpați. Pe o latură a aleii erau expuse pluguri și alte unelte agricole, iar pe cealaltă latură se puteau vedea trăsuri și mașini-unelte. Dintre uneltele agricole expuse s-au distins plugurile lui Dimitrie Gîte din Oradea și un ciur de vânturat, care punea grâul gata în sac, produs de Vasile Ardelean și de lăcătușul D. Secheliu din Sibiu.

În mijlocul laturii lungi a clădirii, în fața intrării, se afla o piramidă cu două etaje, pe care au fost expuse două costume naționale complete pentru femei și lucrurile de mână ale elevelor de la Azilul “Elena Doamna” din București, aflat sub patronajul reginei Elisabeta a României. Unul din costume a fost realizat de o anume domnișoară Cristescu și era o îmbinare îndrăzneată, dar reușită, între antic și modern, caracterizat de o simplitate aparentă îmbinată cu eleganța de salon. Culoarea predominantă era albul, cusăturile fiind realizate cu mătase. Pieptul, mânecile și cătrînța erau adevărate opere de artă. Partea din spate era o tunică modernă, costumul îmbinând astfel stilul popular cu moda de salon. Prețul de vânzare a fost de 500 lei și a fost vândut lui Diamandi Manole din Brașov¹⁹. Celălalt costum a fost creația Mariei Tomescu, care a păstrat nealterată originalitatea stilului popular românesc. Se distingea printr-o ornamentică foarte bogată. Cămașa era albă iar cătrînța neagră, strălucirea fiindu-i dată de

¹⁷ *Observatorul*, 1881, nr. 68, p. 274.

¹⁸ *Gazeta Transilvaniei*, 1881, nr. 98, p. 1.

¹⁹ *Familia*, 1881, nr. 65, p. 420.

motivele deosebit de bogate în figuri și culori. A fost evaluat la 630 lei și, în momentul expunerii, fusese deja vândut²⁰.

Obiectele expuse de Azilul "Elena Doamna" din România au fost așezate de la simplu la complex, urmând parcă progresul înregistrat de elevele azilului. Întâi au fost expuse lucrurile de mână, ciorapii, cusăturile mai simple, apoi cele mai complexe, cum ar fi broderiile cu arnici, cămășile, maramele cusute cu mătase, cravatele de borangic, florile artificiale etc. În altă parte erau prezentate modele de scrisori și desene, probleme de aritmetică, de istorie naturală, compuneri în limba română, lucrări de caligrafie, botanică, desene după natură moartă și vie etc.

Trebuie precizat faptul că participarea elevelor de la Azilul "Elena Doamna" la această expoziție a fost de fapt "prima manifestare comună sub semnul aceleiași civilizații și culturi de pe cuprinsul patriei", ceea ce a conferit expoziției un caracter cu totul deosebit, atât sub latura sa artistică, cât mai ales sub cea națională²¹.

Vârful piramidei era decorat cu flori.

În aripa dreaptă a părții lungi a construcției erau expuse produsele industriei de casă a țărăncii române. Caracteristica principală a acestor obiecte era echilibrul perfect dintre frumos și practic, dintre gingășie și trăinicie, caracteristică care a conferit originalitate, implicit unicitate fiecărui produs în parte. Ele au fost prezentate într-o mare diversitate de modele și culori, corespunzătoare ținuturilor de origine.

Pereții au fost decorați cu nenumărate covoare țesute în casă, cu o ornamentică și o coloristică deosebit de frumoasă și de bogată, predominând motivele geometrice. În mijloc se afla un covor cu o grupă mare de flori, țesut de Rachila Porcius din Rodna. Tot aici s-a putut admira covorul de pat al Leontinei Colcer din Blaj, covorul de lână al Veronicăi Cutureanu din Săcădate, altul de 3 m lungime al Rachilei Neagoe din Vistea inferioară, precum și alte piese de o mare autenticitate. Pe lângă pereți se aflau așezate nenumărate produse de pânză, lână, broderii etc.

Produsele din pânză de in, cânepă și bumbac ocupau o mare parte a expoziției, țesătura distingându-se printr-o execuție perfectă, culorile alese armonizându-se unele cu altele, predominând arniciul roșu, galben și albastru (vânăt), culorile specifice ornamenticii românești. Toate țesăturile aveau un aspect modern, ele putând fi utilizate de oricine, fără teama că ar părea desuete. Veșmintele croite din pânză, atât pentru femei, cât și pentru bărbați, erau extraordinar de frumoase, împodobite cu flori și dungi de arnici și de fir. Printre cele mai deosebite s-au numărat iile cusute în Sebeș și Săliște, cu ochiuri de mătase, ia brodată cu fir de aur a Anei Ciurea din Moeciu inferior (Bran), ia Siei Rațiu, împodobită pe ambele părți cu flori negre de mătase, ia Floricăi Oncescu din Rahău, cusută cu flori galbene, și ia Frusinei Enescu din Bran, brodată cu flori de fir²².

²⁰ *Familia*, 1881, nr. 65, p. 420.

²¹ Curticăpeanu 1968, p. 119-121.

²² *Gazeta Transilvaniei*, 1881, nr. 98, p. 1.

Prin finețea execuției și a desenelor s-au distins, dintre atâtea minunății expuse, broderiile Elisabetei Coșar din Belințiu, ștergarele de cap din borangic lucrate de femeile din Bran, cam lungi și împodobite cu multe flori colorate, cele din Săcele, cu flori albe, și cele din Săliște, deosebit de subțiri și simple, fără flori²³.

Dintre produsele de lână, alături de covoare, au putut fi admirate nenumărate piese de îmbrăcăminte, care proveneau în special din Săcele, Brașov, Săliște, Tilișca, Rășinari și Sângeorgiu, multe modele de stofe, cele mai fine folosindu-se la confecționarea catrințelor, prezente într-o mare diversitate, deoarece fiecare sat avea portul său specific.

În capătul sălii se afla un divan îmbrăcat cu pânză toarsă, țesută și cusută de Iudita Măcelariu și surorile sale²⁴. Mijlocul sălii era ocupat de lucrurile de mână ale doamnelor și de cele mai scumpe obiecte ale industriei de casă țărănești. Se puteau vedea perne elegante de divan din atlas brodat, din catifea, din postav gri deschis cu flori de mătase, lână etc., cele mai interesante fiind ale Elizei Mureșan din Brașov, care aveau cusută în mijloc câte o figură istorică sau populară²⁵. Dintre lucrurile realizate de doamnele române se cuvine a aminti un chaise-longue al unei doamne Moga, un buchet de flori din pâine al Ecaterinei Pușcariu din Brașov, o corfă de perete din catifea neagră cu solzi de pește a Carolinei Coroian din Cluj²⁶.

Lucrurile de mână ale doamnelor române au constituit una dintre cele mai frumoase părți a expoziției. Aici se puteau observa influențele străine îmbinate armonios cu stilul românesc în produse de o finețe și o eleganță demne de cele mai sofisticate saloane occidentale. Varietatea a constituit caracteristica principală a expoziției. Broderia a fost cel mai bine reprezentată, ea fiind aplicată la sute de feluri de produse. De asemenea, bogat reprezentate au fost țesăturile, împletiturile, covoarele, florile artificiale și pictura. Printre multele lucrări de artă plastică s-a remarcat în mod deosebit un desen de Eliza Isac din Cluj, o icoană confecționată din mărgelile de Letiția Moldovan din Odorhei, un tablou de Lucreția Olaru din Deva, o icoană în creion de Elena Pop din Bocșig, portretul lui V. Alecsandri cusut cu mărgelile de Petronela Mișiciu din Arad, portretul picturului Mihai Popp de Vilma Cerghedi din Brașov²⁷.

Dintre obiectele de industrie țărănească s-au distins două perechi de mâneci cusute cu fir de aur din comuna Giulves din Torontal, sub patronajul contesei Kinsky, ambele cu prețul de 100 fl., cumpărate de regina Elisabeta a

²³ *Gazeta Transilvaniei*, 1881, nr. 98, p. 2.

²⁴ *Familia*, 1881, nr. 65, p. 420 (Iudita Măcelariu, soția lui Elie Măcelariu, cunoscut lider politic român).

²⁵ *Familia*, 1881, nr. 65, p. 421.

²⁶ *Familia*, 1881, nr. 65, p. 421. (Carolina Coroian este, posibil, soția memorandistului Iuliu Coroianu).

²⁷ *Familia*, 1881, nr. 69, p. 445 (Eliza Isac este, posibil, soția lui A. Isac, unul dintre avocații memorandiștilor).

României, stoffe de mobilă țesute cu fir de argint, cu prețul de 16 fl./m și cumpărate pentru Curtea română de la Sinaia, oprege deosebit de frumoase realizate de Elena Coșar și cumpărate încă din prima zi a expoziției pentru București²⁸.

Toate lucrurile de mână realizate de femei au constituit obiectul de admirație al străinilor veniți la expoziție. Iată ce afirma soția unui colonel, doamna K., despre țesăturile femeilor române: “De unde au luat ele atâtea modele necunoscute până acuma societății civilizate? La școală nu le-a dus nimeni, la “madame și marchande”, la jurnale de mode, Bazare și Magazine, nu le auziseră nici de nume. De unde ? De la mama, sora, mătușa, mama-buna și așa mai departe, pe sute de generațiuni înapoi, până ce ajungi în ruinele de la Pompei și Herculanu și în cabinetele de antichități etrusce, eline, romane, încă și persiane. Să ne mai arătați un alt popor din această monarhie, în ale cărui costume să se fi conservat gustul civilizațiunii antice de trei mii de ani”²⁹.

În aripa din stânga se puteau vedea tot produse ale țărăncii române și anume pânzeturile, țesăturile din lână și mătase. Iar pereții din stânga și din spate, precum și mijlocul erau ocupați de produsele meseriașilor români. Chiar dacă numărul și calitatea produselor nu se ridică la nivelul celor realizate de femeile române și la acestea se observă o netă perfecționare, un real progres înregistrat de meseriașii români în domeniul lor. Pe aripa stângă, în spate, au fost așezate obiectele de tâmplărie. Remarcabil a fost impozantul dulap al lui Popovici din Brașov, o masă de salon lucrată de Constantin Juc din Lugoj, mese de scris confecționate de Șt. Oltean din Turda, toate piesele realizate în stil Renaissance, un otoman cu imitație de piele de parduc, care a atras atenția vizitatorilor³⁰.

Alături de tâmplari au mai expus obiecte turtarii, strungarii, cojocarii, fierarii, pielarii, cizmarii, rotarii, olarii, tapiserii etc. Mijlocul aripii era ocupat de o piele mare pe care atârna o pereche de opinci, pe piele fiind inscripționat “Opinca e talpa țării”.

Alături se puteau observa lucrurile confecționate de croitorii de veșminte bărbățești, în fața lor fiind așezate niște ornamente bisericesti și cântarele zecimale ale lui D. Gîte din Oradea. Urma expoziția de vinuri, probele de cereale, legumele, produsele apicole, diverse instrumente agronomice, scândurile prezentate de Societatea acționară din Năsăud și două trăsuri mai elegante.

Pe lângă obiectele specifice fiecărei meserii mai exista o grupă de diverse, în care au fost încadrate obiecte ca: 2 botezătoare cusute cu fir de aur și de argint, proprietatea magazinului lui P. Enciulescu din București, corfe, linguri de lemn, cruci sculptate în lemn, puști, pânză din păr de cal, fluier, piepteni³¹ și o

²⁸ *Familia*, 1881, nr. 69, p. 421.

²⁹ *Observatorul*, 1881, nr. 71, p. 286.

³⁰ *Familia*, 1881, nr. 69, p. 421.

³¹ *Familia*, 1881, nr. 70, p. 451.

luntre de 3 m lungime, care se putea desface în trei părți și care era portativă, exponent fiind un anume Rusan din Sâncel³².

A treia aripă, cea din spate, avea la intrare un război la care o țărancă țesea covoare, după care urma grupa montanistică. Lângă război se afla o grupă de flori, lângă care Societatea “Concordia” din Bucium arăta în mod practic operațiunea de spălare a aurului. Alături se putea admira mașina de zburat realizată de inventatorul Stoica.

Lângă peretele din stânga se mai afla un război la care țesea catrințe o sălișteancă. Cea mai mare căutare o aveau catrințele, acestea fiind cerute în mod special de către nemțoaice. Țărancă din Săliște vânduse până seara toate cele treizeci de catrințe aduse, la care s-au adaugă cele pe care le țesuse în timpul expoziției³³.

Grupa montanistică conținea diverse minerale, monede și piese arheologice. Din păcate, obiectele n-au fost aranjate după anumite criterii, multora le lipseau etichetele cu denumirea și locul în care au fost descoperite, ceea ce le-a scăzut valoarea științifică. Un obiect care a atras atenția vizitatorilor în mod deosebit a fost un mineral, de fapt un conglomerat de cuarț în formă de cap de oaie găsit pe malul Arieșului de către M. Andreica din Cămpeni. Printre celelalte obiecte expuse se mai putea vedea un buchet pietrificat în apele minerale de la Sângeorgiu și așezat pe un stativ cioplit în lemn, o bucată de stalactită, o colecție de minerale de aur din minele Sf. Treime, Concordia, Bucium etc., o bucată de aur liber cristalizat aparținându-i lui Al. Filip din Abrud, un dinte de mamut găsit de Grigore Viteaz din Teaca, cărbuni de piatră, apă minerală expusă de Societatea pe acțiuni “Hebe” din Năsăud, bani de argint aparținând lui G. Viteaz și Ludovic Simon, “cornul de prav” al lui Horea, un prapor din sec. al XV-lea etc.³⁴.

Pe cei trei pereți ai acestei aripi se aflau expuse tablouri. O parte dintre acestea aparțineau Azilului “Elena Doamna” din București. Se puteau admira tablouri în ulei, cum ar fi cel al Emiliei Popescu (*Un bătrân șezând, O fetiță țărancă, Un cimpoier, Țărancă cu struguri, Cap de bătrân* etc.), ale Zamfirei Hasnaș (*Lămâi și portocale, Fragi, Usturoi, Porumb și ceapă*), ale Mariei Radianu (*Cap de fetiță, Fragi și cireșe, Buchet de flori* etc.), al profesorului I. Henția (*O româncă ținând în brațe copilul său*) etc.³⁵. Tot aici au fost expuse și câteva acuarele, dintre care cele mai multe îi aparțineau Ecaterinei Lungeanu (*Interiorul mănăstirii Brebul, O țărancă lângă izvor, Mănăstirea dintr-un lemn* etc.), Elenei Hristodor (*Biserica Stavropoleos, Vederea mănăstirii Bistrița* etc.), Zamfirei Hasnaș (*Mănăstirea Bolănești, Cârțiuma din Satul Brebul*), Emiliei

³² *Telegraful Român*, 1881, nr. 98, p. 392.

³³ *Observatorul*, 1881, nr. 70, p. 282.

³⁴ *Familia*, 1881, nr. 65, p. 421; *Familia*, 1881, nr. 70, p. 450.

³⁵ *Familia*, 1881, nr. 67, p. 433.

Popovici (*O grupă de țigani*), Ecaterinei Popescu (*Grupă de rose, Turnul Colții, Biserica Batiștea* etc.), Ecaterinei Constantinescu³⁶.

O parte a peretelui din spate era ocupată cu galeria de tablouri a lui Diamandi Manole, în care se puteau admira tablourile pictorilor N. Popescu, M. Popp și Vlădăreanu. Printre tablourile expuse o atenție deosebită merita și pânza care surprindea o tânără copilă cu un buchet de flori în mână a talentatului pictor bucovinean Bucescu (Bucewsky), cocheta țigancă spaniolă a Lucreției Olaru din Deva și portretele lui Ioan Moraru din Săliște³⁷. Dintre desenele în creion cele mai interesante au fost unele portrete ale tânărului foarte talentat I. Stoica din Sibiu, iar dintre fotografiile cele mai reușite au fost ale lui Al. Roșu din Cluj. Desene ornamentale, noi am spune schițe arhitecturale, au expus Adolf Diaconovici din Banat, care a realizat mai multe planuri de construcții laice, și inginerul Mazzuchi din Blaj, care a expus o colecție de planuri pentru biserici de diferite mărimi³⁸.

La partea de sculptură cele mai însemnate exponate au fost ramele preotului Sava Popovici din Viena, sfeșnicele și ușile preotului Androne Andronic din Brașov, bastonul lucrat cu multă artă și împodobit cu cele mai fine figuri și arabescuri al lui Dionisie Pășcuțiu din Buteni, câteva cruci și rame de icoane turnate în bronz de către tânărul George Rogojan din Viena și Ștefan Constantinescu din Ploiești, care a expus o grupă de potârnică modelate în lemn³⁹.

Ceea ce surprindea aici era partea de invenții la care a participat Lazăr Popovici cu o "gară transportabilă" și un anume Pușcariu cu un "stereometru"⁴⁰.

La secțiunea *Tipografii* s-au prezentat patru tipografii și anume cea a lui Alex. Grecescu, ardelean stabilit în București, a lui T. Alexi din Brașov, cea mitropolitană "Andreiană" din Sibiu și cea a seminarului arhidiecezan din Blaj. Cea mai modernă dintre toate a fost cea a lui A. Grecescu, care printre multe opere a expus și *Tratat elementar de histologie umană* de dr. Petrini, *Telefonia* de A. Floru, *Poesie de amor* de N. Barbu⁴¹.

Îmbucurător a fost faptul că majoritatea operelor aparținea aproape tuturor domeniilor științifice și literare și erau rodul ultimelor decenii, fapt care demonstra progresul incontestabil înregistrat de români pe tărâmul cultural-științific.

Partea literară a cuprins cărți de gramatică, dicționare, cele mai multe aparținând însă scrierilor teologice. S-au expus și scrieri istorice, printre acestea numărându-se *Memorialele*, manuscris al preotului Sava Popovici din Viena,

³⁶ *Familia*, 1881, nr. 67, p. 433.

³⁷ *Gazeta Transilvaniei*, 1881, nr. 103, p. 4.

³⁸ *Telegraful Român*, 1881, p. 414.

³⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 1881, nr. 103, p. 4, *Telegraful Român*, 1881, p. 414.

⁴⁰ *Telegraful Român*, 1881, p. 414.

⁴¹ *Telegraful Român*, 1881, nr. 71, p. 456.

Archivul de T. Cipariu, *Istoria regimentului II român de graniță* de G. Barițiu, *Istoria războiului oriental* de profesorii năsăudeni A. P. Alexi și Maxim Pop etc.⁴².

Operele filosofice au fost slab reprezentate, dovadă a faptului că filosofia nu era prea studiată de români. Au fost expuse doar 2 opere și anume *Elemente de filosofie* după Krug, de T. Cipariu și *Psihologia empirică* de profesorul I. Popescu din Sibiu⁴³.

Nici medicina n-a fost prea bine reprezentată, printre operele expuse atrăgând atenția câteva broșuri dedicate mai mult uzului elevilor și oamenilor din popor (*Difteria*, *Catehismul sănătății* etc.), scrise de P. Vasici, precum și *Maternologia* lui I. C. Drăgescu, ardelean stabilit în România, carte recomandată cu căldură tuturor femeilor române.

Domeniul juridic a avut și el reprezentantele sale, dar nu în număr prea mare.

Referitor la scrierile beletristice, Gr. Silași remarcă faptul că în ultimele decenii a prevalat cantitatea și nu calitatea. S-a observat o creștere a numărului de scriitori, multe opere fiind însă de o calitate îndoielnică, ele nereușind să se ridice la nivelul celor ale scriitorilor din anii 1840-1850. Un fapt negativ demn de amintit este lipsa cărților prezentate de autori, acestea fiind expuse în general de tipografii. La genul liric primul loc l-au ocupat poeziile lui Andrei Mureșanu, urmat de P. Alexi și N. Barbu din România, iar la genul epic putem aminti ca opere reprezentative *Negriada* lui Aron Densușianu și *Florinta* de profesorul din Cernăuți Ioan Bumbacu⁴⁴. Tot acum a fost expusă *Mihaiada* lui I. Eliade și *Traianida* lui D. Bolintineanu, opere de o calitate literară destul de scăzută. Traducerile din *Odiseea* și *Iliada* lui Homer de către S. P. Simon și C. Aristia au fost mai bune, dar nu deosebite din punct de vedere literar și stilistic.

Gr. Silași remarcă faptul că romanul și nuvela sunt genurile epice cele mai puțin cultivate în literatura română. A fost amintit totuși romanul social *Ranele nașunii* al lui Iosif Vulcan, un roman reușit, și manuscrisul nuvelei *Steaua fetei* a lui At. M. Marienescu.

La genul dramatic s-a distins comedia în patru acte *Două emancipate* scrisă de Alesandrina Matei și prezentată tot în manuscris, dar într-o compactură elegantă și cu o scriere caligrafică deosebită⁴⁵.

Dintre foile beletristice românești n-a fost expusă decât *Albina Carpaților*, redactată de I. Lepădat, apoi de V. Roman și Iosif Popescu.

Deși unele dintre cele mai bune scrieri didactice n-au fost prezentate la expoziție, totuși se putea observa cu ușurință progresul înregistrat de învățământul românesc în ultimele două decenii. Fiecare specialitate a prezentat mai multe manuale, atât pentru școlile elementare, cât și pentru gimnaziile, cu progrese

⁴² *Telegraful Român*, 1881, nr. 72, p. 463.

⁴³ *Telegraful Român*, 1881, nr. 73, p. 468.

⁴⁴ *Telegraful Român*, 1881, nr. 74, p. 480.

⁴⁵ *Telegraful Român*, 1881, nr. 74, p. 481.

vizibile din punct de vedere pedagogic și metodic. Au fost prezentate manuale de istorie, matematică, fizică, științele naturii, economie, pedagogie etc. Alături de manuale au fost expuse o serie de obiecte realizate de elevii școlilor din Sibiu, Orlat, Năsăud, Rășinari, Brașov ș. a., cum ar fi diverse piese de îmbrăcăminte, papuci, bonete, perii, covoare, pieptare, corfe, împletituri de paie etc.

Mijlocul celei de-a treia aripi a expoziției a fost ocupat de o colecție de rechizite și instrumente de școală, în special pentru științele naturii, așezate pe 3 mese, aproape toate aparținând școlii practice de lângă seminarul “Andreian”. Între acestea se aflau 2 bănci pentru școlile populare iar în spate o catedră, o masă de școală și o tablă pe un stativ, obiecte aparținând comitetului grăniceresc din regimentul II Năsăud. Printre acestea atrăgeau atenția mai multe materiale didactice: o colecție din obiecte de ghips – părți și organe ale corpului omenesc – necesare orelor de anatomie, diverse animale și păsări împăiate și conservate în borcane cu spirt, ierbare, nenumărate aparate pentru experiențe de laborator la fizică și chimie, diverse minerale, planșe cu animale, hărți etc.⁴⁶.

Pe peretele din dreapta, în spate, se afla expoziția Gimnaziului superior din Năsăud, o școală model din punctul de vedere al dotării materiale, al organizării interne și al procesului de învățământ. Pe o masă se aflau două cărți voluminoase, frumos legate, care erau de fapt ierbare deosebit de bogate, realizate de elevii școlii sub îndrumarea profesorului de științele naturii. Acestea erau științific întocmite, fiecare plantă având un număr de ordine, denumirea latină și cea populară, românească, numele elevului care a recoltat-o. Fiecare volum cuprindea câte 220 de plante recoltate din ținutul Năsăudului. Plantele erau întregi, bine uscate, lipite pe hârtie albă format mare, cu pete de hârtie în roșu, galben și albastru⁴⁷.

Alături de colecția botanică se afla colecția de “Modele din Cristalografie și Stereometrie lucrate de școlarii dela gimn. din Năsăud”. Fiecare model era așezat pe un stativ de sârmă fixat într-un pod de lemn colorat în negru, numerotat și așezat în poziția indicată de regulile cristalografice. Pe soclul de lemn era scrisă denumirea obiectului, formula cristalografică și numele elevului care l-a realizat.

La stânga acestei colecții se aflau 5 arme de bronz găsite la Rebrîșoara și o lădiță cu o colecție de minerale (48 bucăți) prevăzute cu etichete, aparținând profesorului A. P. Alexi.

Desenele elevilor au fost expuse în 5 fascicule voluminoase, așezate sistematic, în funcție de progresul înregistrat an de an. Atrăgea atenția un tablou realizat de profesorul de desen al gimnaziului, care reprezenta un proiect pentru steagul școlii. Acest tablou exprima simbolul alianței dintre zeul Marte și zeița

⁴⁶ *Telegraful Român*, 1881, nr. 68, p. 438.

⁴⁷ *Telegraful Român*, 1881, nr. 67, p. 434.

Minerva, deosebit de semnificativ pentru zona Năsăudului, românii de aici servind în trecut la altarul lui Marte, cu arma în mână, în prezent servind la altarul Minervei, slujind știința și arta⁴⁸.

Obiectele prezentate în cadrul acestei expoziții au fost cuprinse într-un catalog, care n-a putut fi prezentat publicului decât în ultimele zile ale expoziției.

Expozanții au fost premiați pentru cele mai frumoase și mai deosebite obiecte expuse, unica medalie de aur fiind acordată Azilului “Elena Doamna” din București, ceilalți primind premii în bani și diplome de onoare și recunoștință.

Succesul înregistrat de expoziție a fost relevant și de numărul foarte mare de vizitatori. Astfel, în prima zi de expoziție, imediat după deschidere au vizitat expoziția 445 de persoane, a doua zi au fost înregistrate 722 de persoane, a treia zi, fiind ploaie, numai 216 persoane, iar a patra zi, fiind și preț mai scăzut la bilete, au vizitat expoziția 1250 de persoane, în total 2633 de persoane, pe bilete încasându-se suma de 1079,80 fl.⁴⁹. În următoarele trei zile au mai vizitat expoziția un număr de 1688, încasându-se 614,90 fl.⁵⁰.

Cu toate piedicile puse de guvernul maghiar, această expoziție a reușit să se concretizeze, acest fapt demonstrând rezistența morală a poporului român, precum și dorința lui de recunoaștere ca națiune într-o perioadă marcată de o agresivă politică de maghiarizare. A fost o mare reușită, expoziția reușind să pună în valoare capacitățile creatoare, precum și calitățile artistice și practice caracteristice poporului român.

Expoziția a avut rezultate concrete, dar în mod special a fost plină de învățăminte de ordin național. De asemenea, a influențat pozitiv asupra încrederii poporului în propriile forțe și a dat impulsuri puternice acțiunilor sale viitoare.

GHERGHINA BODA

ASTRA'S NATIONAL EXHIBITION AT SIBIU IN 1881

SUMMARY

After the success of a first exhibition organized in Brașov in July 1862, the organization of a new exhibition remained on the agenda of the Transylvanian Association for Romanian Literature and Culture of the Romanian People (*Astra*). The second exhibition of *Astra*, from 1881, took place in political circumstances that were unfavorable to national manifestations. The policy of the Austro-Hungarian monarchy sought to diminish and even annihilate any tendencies or national manifestations of non-Magyar peoples within the dualist state. These internal and external conditions conferred a strong political character to the 1881 exhibition, which was clearly mirrored by the *Apelul* [the Call] launched

⁴⁸ *Telegraful Român*, 1881, nr. 67, p. 434.

⁴⁹ *Telegraful Român*, 97, 1881, p. 387.

⁵⁰ *Telegraful Român*, 98, p. 391-392.

in the journal *Transilvania*, which was later taken over by other periodicals. This call emphasized the fact that foreigners' opinion was that Romanians had not developed any industrial sector and, moreover, they were not even endowed with skills necessary to exercising various trades, and even less for the development of heavy industry or belle arts. The exposition displayed over 10.000 objects under 6000 numbers of which 3.000 were products of domestic industry of Romanian women. The objects were included in a catalogue that could be presented to the public only during the last two days of the exhibition. The exhibitors were rewarded for the most beautiful and extraordinary objects exposed. Asylum "Elena Doamna" from Bucharest received the golden medal. Other exhibitors received prizes in cash, honors diplomas, and gratitude. The success of the exhibition was revealed by the high number of visitors, 4321 persons, and an income from pay of 1694,70 florins. Despite the difficulties created by the Hungarian government, this exhibition succeeded to get organized, a fact that demonstrates the moral resistance of the Romanian people as well as its desire of recognition as nation in a time of aggressive Magyarisation policy. It was a great success, the exhibition succeeded to demonstrate the creative abilities and the artistic and practical skills of the Romanian people.

Abrevieri bibliografice

Curticăpeanu 1968 - V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București 1968.